

технологій навчання.

Список використаної літератури

1. Гімаєва Ю. А. Розвиток емоційної сфери учнів при переході до основної школи в умовах різних типів навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ю. А. Гімаєва. – Х., 2005. – 21 с.

2. Лещенко М. П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі : До проблеми педагогічної майстерності : навч.-метод. посіб. – К. : АСМІ, 2003. – Ч.1. – 304 с.

3. Методика навчання іноземних мов у початковій школі : навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Котенко, Р. О. Павлюк, А. В. Соломаха та ін. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 356 с.

4. Павлюк Р. О. Формування умінь майбутніх учителів іноземних мов до творення віртуальної педагогічної взаємодії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Р. О. Павлюк. – Вінниця, 2009. – 20 с.

5. Шпак М. М. Дидактичні умови забезпечення емоційності навчання молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / М. М. Шпак. – К., 2001. – 21 с.

Роман Павлюк. Развитие эмоциональной сферы учащихся начальной школы средствами создания виртуально-учебной иноязычной среды.

В статье рассмотрены вопросы развития эмоциональной сферы учащихся начальной школы средствами создания виртуально-учебной иноязычной среды. Охарактеризованы понятие «создание виртуально-учебной иноязычной среды» и определены педагогические технологии, которые эффективно влияют на развитие эмоциональной сферы младшего школьника.

Ключевые слова: эмоциональная сфера, младший школьный возраст, виртуально-учебная иноязычная среда, педагогические технологии, модифицированная сказка.

Roman Pavliuk. The development of the emotional sphere of primary school pupils by means of the creation of virtual-educational foreign language learning environment.

The development of the emotional sphere of primary school pupils by means of the creation of virtual-educational foreign language learning environment is viewed in the article. The concept of creating of virtual-educational foreign language learning environment is characterized, and the educational technologies that have an effective outlet for the development of the emotional sphere of younger pupils is defined.

Key words: emotional sphere, primary school age, virtual-educational foreign language learning environment, educational technology, a modified fairy-tale.

УДК 373. 3. 091

А. Д. Цимбалару

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВАРІАТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

У статті розкриваються особливості моделювання освітнього простору молодших школярів з позиції особистісного підходу, як дієвого

механізму підвищення ефективності їхньої навчальної взаємодії з освітнім середовищем в умовах варіативності організаційних форм навчання.

Ключові слова: освітній простір школярів; педагогічне моделювання; організаційні форми навчання.

Постановка проблеми. Завдання гуманізації системи освіти актуалізують пошуки шляхів повноцінної реалізації ідей особистісної орієнтації навчального процесу. Це акцентує увагу на педагогічно виправданому виборі організаційних форм навчання і їх модернізації з урахуванням індивідуальних особливостей школярів, що впливають на перебіг і результативність їхньої навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз фахової літератури (В. Гузеєв, Ю. Мальований, А. Остапенко, О. Савченко та ін.) дозволяє визначити організаційні форми навчання як дидактичний інструмент для ефективної побудови навчально-виховного процесу, який характеризується певними параметрами. Педагогами і психологами досліджуються *способи* – колективний, груповий, парний, індивідуальний, *методи* – програмовані, евристичні, проблемні, дослідницькі, проектів тощо (О. Онопрієнко, О. Пометун, О. Савченко та ін.) навчання, організація *навчальної взаємодії* на певних етапах навчального процесу (В. Гузеєв, А. Остапенко та ін.); типологія *уроків* як провідної організаційної форми класно-урочної системи навчання (О. Савченко та ін.) та їх моделювання (інтегрований урок, урок-спектакль тощо). Про активізацію досліджень певних аспектів оновлення і модернізації організаційних форм навчання свідчить увага до вирішення проблем особистісної спрямованості (І. Бех, Н. Бібік, Є. Бондаревська, М. Вашуленко, О. Савченко, А. Хуторський, І. Якиманська та ін.) і персоналізації навчально-виховного процесу (В. Беспалько, Г. Глейзер, В. Краєвський, Б. Лівер та ін.) з урахуванням індивідуальних особливостей школярів. Водночас результати аналізу теорії і практики засвідчили, що певна організація навчання частіше відбувається за більшістю представників учнівського колективу, виявлених за окремими параметрами. Таке сумарне узагальнення дещо спрощує побудову навчального процесу на особистісних засадах і не дає можливості повною мірою реалізувати потенціал кожного школяра. Зазначимо що обмеженим виявляється і вибір параметрів. Частіше це рівень навчальних досягнень, інтелектуальні задатки і здібності учнів.

За умов варіативності організаційних форм навчання особливої значущості для вирішення проблем їх педагогічно виправданого вибору і модернізації набуває педагогічне моделювання як культурна форма освітніх інновацій. Вибір такого об'єкта моделювання, як освітній простір учнів, обумовлений системним поглядом на вирішення зазначеної проблеми і прагненням охопити її комплексно, залучити до педагогіки інструментальні можливості інших галузей наукового знання: філософії, психології, математики, фізіології тощо.

Формулювання цілей статті. У межах формату статті окреслимо особливості моделювання освітнього простору молодших школярів як

ефективного інструменту конструювання організаційних форм навчання.

Основна частина. Вихідним положенням для розгортання подальших наукових викладок є розуміння освітнього простору в школі як складного утворення, що постає сукупністю подій, які забезпечують освоєння освітнього середовища для задоволення освітніх потреб кожного учасника навчально-виховного процесу (у нашому випадку це молодші школярі). Як засвідчили результати розгляду культурно-історичної ретроспективи проблеми, специфічною особливістю освітнього простору в школі є те, що у ньому наявні *два предмети перетворення – шкільне середовище і діяльність учнів з його освоєння* у процесі навчальної взаємодії. Відповідно, освітній простір у школі *проектують за двома системами координат – відносно закладу освіти і відносно учнів*.

Педагогічно виправданий вибір параметрів для координатної системи відносно ЗНЗ спрямовує до аналізу освітньої теорії і практики щодо дієвих форм організації навчання молодших школярів в умовах різноманіття авторських шкіл, ЗНЗ нових типів, різних варіантів програм, планів, активізації інноваційної і експериментальної діяльності. Стосовно варіативності мережі шкіл I ступеня зазначимо, що вони розрізняються за:

- місцем розташування школи – міська, сільська, у гірських, депресивних районах тощо;
- типом навчального закладу – у складі ЗНЗ I-III ступенів, спеціалізованої школи, НВК (об'єднання), прогімназія тощо.
- особливостями структури – автономна школа I ступеня; НВК – «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад I ступеня»;
- формою власності – приватна, державна;
- особливостями складу – малочисельна, інтернатного і санаторного типу, інклюзивна, для обдарованих дітей тощо;
- мовою навчання – з рідною, державною, іноземною, білінгвального навчання.
- особливостями режиму роботи – повного дня, повного року, з групами продовженого дня і без;
- особливостями укладу і презентації змісту – національна школа, модель закордонного зразка тощо;
- специфікою – авторська, з певною місією (школи сприяння здоров'ю, громадсько активні, стійкого розвитку та ін.), експериментальні.

Аналізуючи освітню ситуацію, академік НАПН України Н. Бібік зазначає, що «пошуки останніх десятиріч у напрямі подолання розриву між запитами учня і можливостями школи зосередились, в основному, на створенні умов для поглибленого вивчення ряду предметів в спеціалізованих школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах тощо. Водночас школи обмежують вибір учнів, оскільки виходять з наявного ресурсного потенціалу, насамперед кадрового, матеріального, навчально-методичного [1, с. 7]». Вивчення стану проблеми в умовах широкого діапазону різноманітних шкіл I ступеня засвідчило, що специфічні особливості ЗНЗ переважно не знаходять відображення у змісті і організації навчальної діяльності молодших школярів. Так, залишаються невизначеними особливості організації навчального процесу початкової ланки школи вміщеної до структури ліцеїв, гімназій, колегіумів і колежів. Діапазон об'єктів навчальної взаємодії і

урахування індивідуальних особливостей школярів для її організації як дієвий ресурс модернізації організаційних форм навчання не задіяний повною мірою. Не завжди у школах ураховують і місце розташування ЗНЗ – особливості предметного оточення, контингенту населення тощо. Як-от, пам'ятки архітектури, пам'ятники, будинки дитячої творчості, театри, парки, водойми, об'єкти промисловості, а також залучення до навчального процесу видатних діячів науки і культури, переможців олімпіад, змагань, конкурсів свого міста, району, членів родини школярів, вчителів-пенсіонерів тощо.

З метою вивчення стану досліджуваної проблеми у практиці проведено опитування вчителів початкової школи. Його результати засвідчили, що у практичній діяльності вибір учителями організаційних форм навчання переважно визначається етапом навчального процесу (на етапі вивчення нового – *урок*; на етапах повторення і закріплення – *урок, опитування, самостійна робота*; на етапах контролю і корекції – *контрольні роботи, тестування*); кількістю учасників – індивідуальні (*репетиторство, консультація*), парні, групові (*урок-бесіда; урок-диспут*); колективні (*урок-розповідь, урок-повідомлення*), методом (*практикум, дослід, навчальний проект*), місцем проведення (*урок, екскурсія, домашня робота*), об'єктом взаємодії (*зустріч з фахівцем, перегляд навчального кінофільму; робота з підручником*), позицією школяра у навчальній взаємодії (*само-, навчання, оцінювання, контроль и рефлексія; того, кого навчають, того хто навчає*), тематикою соціокультурної ситуації (*урок-подорож, урок-казка, урок-гра – «Що? Де? Коли?» та ін.*). Водночас роботу школярів за кожною з вказаних форм учителі організують по-різному. Наприклад, робота у групі може відбуватись з постійним і змінним складом (як-от, за системою А. Рівіна, В. Д'яченко), до того ж групу можна утворювати з учасників як однієї, так і різних вікових категорій (система М. Гузика), як з однаковим рівнем навчальних досягнень, так і різних (гомо- і гетерогенних за складом). Стосовно форм роботи, які добирають відповідно до об'єктів навчальної взаємодії зазначимо, що це можуть бути *предмети* (підручники, додаткова література, відео- і аудіоматеріали, схеми, таблиці, макети, об'єкти живої і неживої природи та ін.) і *фігуранти* (класовод, учитель, який викладає в іншому класі, учитель, який викладає у основній школі, учитель з іншої школи, іншої країни тощо; фахівець з проблеми; запрошений гість тощо; учні свого класу, паралельного, молодші, старші, з іншої школи, іншої країни тощо, у тому числі дистанційно за допомогою скайпу, електронної пошти тощо). Також зауважимо, що окремі з перелічених організаційних форм запроваджуються і як самостійні і як компоненти інших організаційних форм. Наприклад, бесіда, робота з підручником, самостійна робота можуть розглядатись як організаційні форми уроку [2, с. 205], і виступати як методи навчання. Тож виявлені у процесі аналізу результатів вивчення передового педагогічного досвіду різновиди організаційних форм не є типологією, оскільки кожна з них водночас може бути представлена у кількох «номінаціях». Так, лабораторне заняття може бути організовано як самостійна робота учнів, а може проводитись у парах, групах (командах, екіпажах, бригадах тощо), у кабінеті для учнів початкової школи або шкільній лабораторії для

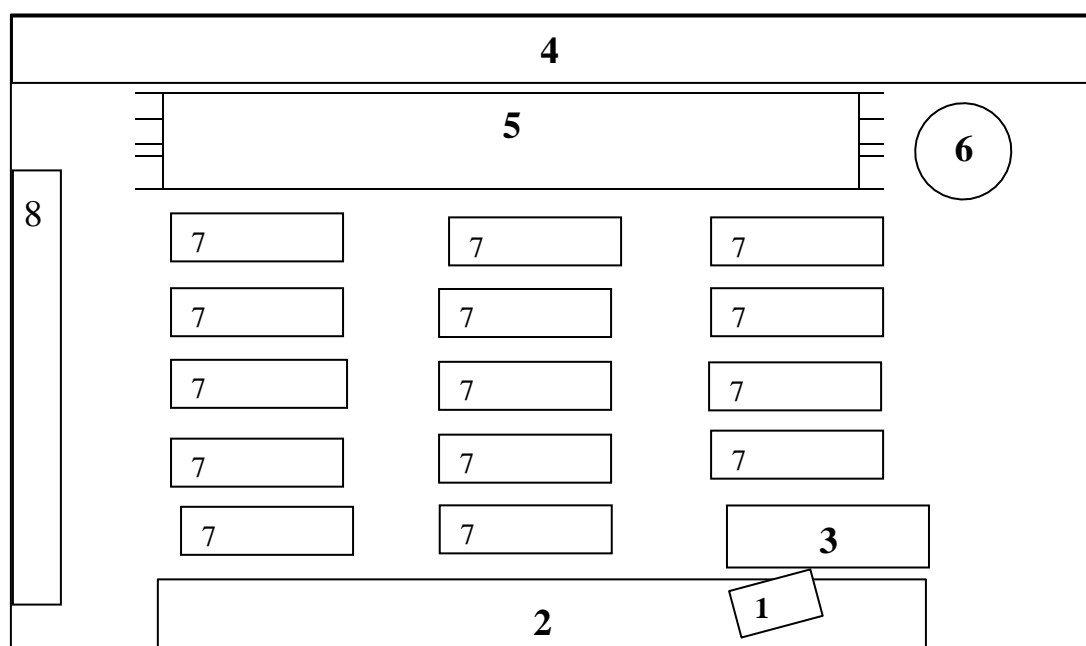
старшокласників, дослідній ділянці тощо, а також може бути організоване за методом проектів або наочно-ілюстративним. Тож специфічним для початкової школи є варіювання організаційних форм переважно у межах окремого заняття, яке моделюється залежно від мети і очікуваних результатів.

Результати аналізу стану досліджуваної проблеми навчання молодших школярів засвідчив, що основною організаційною формою занять в умовах класно-урочної системи навчання залишається урок. Водночас зазначимо, що сутнісно змінюються його характеристики (Є. Божович, М. Махмутов, О. Савченко, М. Скаткін, І. Якіманська та ін.) у зв'язку із запровадженням компетентнісного, особистісного, діяльнісного підходів. Тому увагу було зосереджено на особливостях модернізації уроку відповідно до кількості учасників, етапів навчального процесу, місця проведення і позиції школярів у навчальній взаємодії, вибору методів навчання, тематики соціокультурної ситуації і об'єктів навчальної взаємодії. Так, забезпеченню варіативності уроку стосовно *способів* організації міжособистісної взаємодії школярів перешкоджає *недостатня функціональність зонувannya класних кімнат*.

Узагальнення результатів спостереження за предметним наповненням класної кімнати початкової школи виявило наявність двох основних варіантів (схеми 1-2), які переважно вирізняються розташуванням парт. Зазначимо, що їх розміщення за схемою 2 переважно тимчасове для організації роботи дітей у групах на окремих уроках. В окремих випадках замість парт таким чином розташовують конторки. Зважаючи на подані у схемах варіанти розміщення меблів, організації групових форм навчання (у командах, групах, у тому числі змінного складу) запобігає відсутність певного оснащення класної кімнати. Двомісні парти (кількість яких переважає у школах) важко переміщуються для забезпечення зручного перегрупування.

Схема 1.

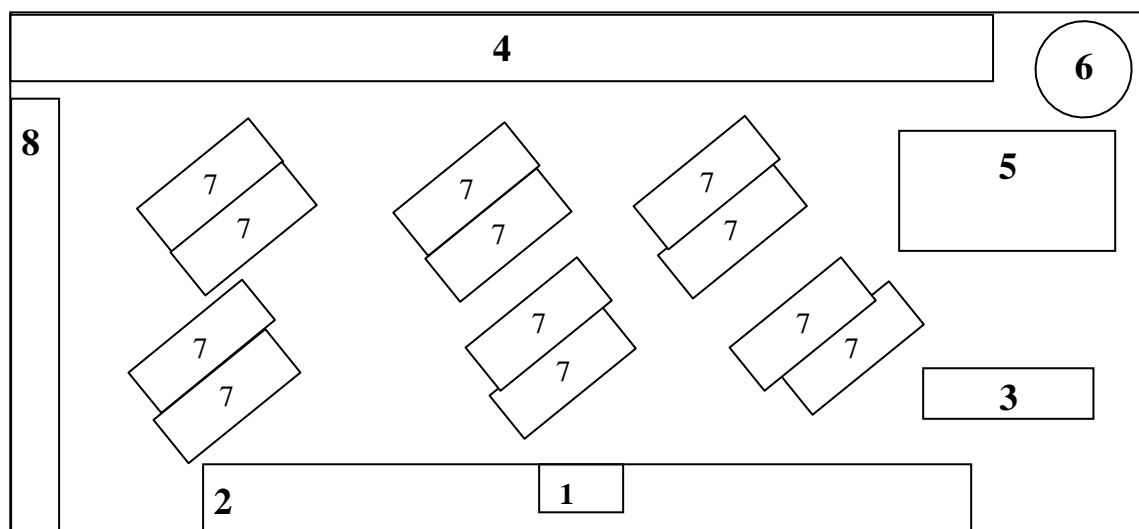
Зонування класної кімнати для організації навчальної взаємодії учнів з об'єктами освітнього середовища



Пріоритетним напрямом аналізу стану сучасної практики є виявлення ефективних *методів* організації навчальної взаємодії. Так, про важливість активізації пошуково-дослідної діяльності учнів свідчать результати українських четвертокласників – учасників міжнародного дослідження TIMSS-2007 щодо якості природничо-наукової і математичної освіти. Так, у висновках проведеного аналізу зазначається, що «найсуттєвішим фактором, що впливає на зростання бажання пізнавати навколишній світ, здобувати нові знання та уміння, є залучення учнів до експериментальної та практичної діяльності. Проведення експериментів і спостережень сприяє активізації процесу навчання, поглибленню знань учнів, виявленню ними методів наукового пізнання [4, с. 215]». Натомість, дослідження організації навчальної взаємодії учнів початкової школи з об'єктами освітнього середовища продемонструвало, що дослідницько-пошукові методи, які використовують для здобування навчальної інформації, передбаченої програмою, використовує незначна кількість учителів (11%). Не дуже відрізняється кількістю і застосування інтерактивних методів на уроках (13%). Натомість як свідчать результати спостереження, вони частіше використовуються у системі позакласної і позашкільної роботи, завдяки чому дитина може реалізовувати себе залежно від здібностей, нахилів і бажань. Водночас нерідко гуртки і студії для молодших і старших школярів працюють окремо, обмежуючи можливості для різновікової взаємодії. Їх діапазон для учнів початкової школи значно вузький, ніж для школярів основної і старшої ланки. Але головне – керівники гуртків і студій не повною мірою використовують знання і уміння дітей, здобуті на уроках. Вони не ставлять за мету і їх поглиблення. Тож не повною мірою використано ресурс організації навчальної взаємодії шляхом забезпечення єдності навчального і виховного процесів. Не досить поширеною є практика тематичної організації навчальної взаємодії. Частіше її запроваджують приватні школи. Зазначимо, що *добір тем* відбувається без вивчення запитів школярів, переважно їх діапазон обмежується навчальними цілями («Риби», «Динозаври», «Квіти» та ін.), залишаючи поза увагою соціокультурні аспекти життєдіяльності дитини. Вибір тематики соціокультурної ситуації обмежує і неузгодженість змісту текстів, завдань, задач, які пропонуються у підручниках для певного уроку, а також відсутність взаємозв'язку між навчальними комплексами з навчальних предметів, які викладають у початковій школі.

Не повною мірою у початковій школі використовується ресурс занурення у предмет шляхом об'єднання уроків у пари або тріади. Статичний розклад перешкоджає поширенню практики проведення бінарних і інтегрованих уроків. Водночас, як свідчать результати спостереження, інші часові параметри навчальної взаємодії у школі I ступеня частіше змінюють лише у зв'язку з переходом на три- або двосеместрову періодизацію навчального року ЗНЗ і переважно не за ініціативою учнів.

Зонування класної кімнати для організації навчальної взаємодії учнів з об'єктами освітнього середовища



1 – пристрої для аудіовізуальної презентації матеріалу; 2 – дошка, наочність, макети, муляжі та ін.; 3 – стіл учителя; 4 – меблева стінка, де зберігаються зошити, навчальні посібники, роздатковий матеріал та інші засоби навчання; 5 – килим для ігор; 6 – стіл для роботи учнів індивідуально або у групі; 7 – парти (одно- або двомісні); 8 – стенди, плакати тощо.

Не вирізняються різноманітністю і **місця** організації навчальної взаємодії – частіше вона відбувається на уроках, рідше – на екскурсіях. У ЗНЗ початкова школа переважно розташована у окремому блоці (корпусі, поверсі, крилі школи), що має низку переваг щодо зручності перебування учнів певної вікової категорії. Водночас результати спостереження засвідчили і недостатню функціональність організації навчальної взаємодії молодших школярів з об'єктами освітнього середовища школи. Наявне обмеження доступності об'єктів взаємодії (кабінети з обладнанням зачинені у позаурочний час, для учнів діє заборона користуватись приладами, матеріалами, наочністю без нагляду вчителя тощо) і незручність розміщення або графіку доступу (приміром, бібліотека розміщена у окремому корпусі або працює лише у першу половину дня та ін.). До того ж існують обмеження щодо використання наочності і обладнання, які наявні у кабінетах для основної і старшої ланки школи (біології, географії, оснащені лінгафонними системами тощо). Водночас учителі не мають можливості проводити окремі уроки в цих кабінетах. Є випадки, коли уроки фізкультури вчителі змушені проводити не у спортзалі, а у шкільному коридорі. Для проведення уроків недостатньо часто використовують такі шкільні приміщення, як музеї, кімнати слави, бібліотеки, медичний кабінет і шкільна їдальня. З навчальною метою їх переважно відвідують під час ознайомлення першокласників зі школою.

Варіативність організації навчальної взаємодії з підручниками не може бути реалізована повною мірою, по-перше, через відсутність такого критерію, під час їх конкурсного відбору (двох підручників з одного предмета), по-друге, через відсутність можливостей їх обирати самими учителями, зважаючи на

певний контингент школярів, про що зазначено у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України у 2013 р. [3, с. 161].

Зазначимо, що у шкільній практиці для організації навчальної взаємодії молодших школярів перевага віддається аудіовізуальним об'єктам. Натомість для дітей з переважанням кінестетичного сприймання навчального матеріалу їх добір обмежений. Приміром, для письма це переважно ручки, олівці, крейда. Виняток складають уроки трудового навчання і образотворчого мистецтва, фізичної культури. Водночас не можна вважати достатнім кількість аудіальних об'єктів – записи музичних творів, читання літературних творів майстрами художнього слова, аудіоспектаклі тощо.

Окремо зауважимо, що структурування уроків відповідно до базових типів – засвоєння нового матеріалу, закріплення і застосування а також, повторення й узагальнення знань і умінь переважно відбувається без урахування індивідуальних особливостей учнів, що впливають на ефективність перебігу і результативності їхньої навчальної діяльності. Не знаходять вони відображення і для визначення позиції школярів у навчальній взаємодії – того, хто навчає і кого навчають, координатора роботи групи і виконавця тощо.

Висновки. Виокремлення організаційних форм навчання молодших школярів з огляду на виявлені особливості їх вибору і модернізації у сучасних умовах, параметри для моделювання освітнього простору в школі I ступеня за системою координат відносно учнів можуть добиратись з урахуванням об'єктного контексту, типу і специфіки ЗНЗ, а також індивідуальних особливостей школярів, які визначають ефективність їхньої навчальної взаємодії з об'єктами шкільного освітнього середовища. Не виключаючи можливості для збільшення кількості векторів, базовими для побудови освітнього простору подій можуть виступати дві чотирьохвимірні системи координат, усі вектори яких є рівнозначними для одержання очікуваного результату і вирізнятимуться за етапом навчального процесу, об'єктом взаємодії, позицією школярів у навчальній взаємодії, способом її організації. Обрані для кожної системи координат конкретні параметри мають забезпечити цілісність і ефективність загальної дидактичної моделі, мати спільні для всіх риси, а також урахувати особливості конкретної особистості, орієнтуючись не лише на сучасні досягнення педагогічної науки, а й психології, фізіології, охорони здоров'я.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. М. Профільна школа: проблеми наукового супроводження // Зміст і технології шкільної освіти: Матеріали звітної наукової конференції Інституту педагогіки АПН України 30-31 березня 2004 року. – Ч. 1. – К. : Пед. думка, 2004 – 132 с. – С. 6–9.
2. Гузеев В. В. Планирование результатов образования и образовательная технология. / В. В. Гузеев. – М. : Народное образование, 2000. – 240 с. (Серия Системные основания образовательной технологии).
3. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – 576 с.

3. TIMSS-2007. Частина 1. Результати дослідження на національному рівні. – К. : Видавнича група BVH, 2010. – 400 с.

Анжеліка Цымбалару. Особенности моделирования образовательного пространства младших школьников в условиях вариативности организационных форм обучения.

В статье раскрываются особенности моделирования образовательного пространства младших школьников с позиции личностного подхода как действенного механизма повышения эффективности их учебного взаимодействия с образовательной средой в условиях вариативности организационных форм обучения.

Ключевые слова: образовательное пространство школьников; педагогическое моделирование; организационные формы обучения.

Angelica Tsymbalaru. The peculiarities of younger schoolchildren's educational space modelling in conditions of variability of organizational forms of learning.

The article describes the details of modeling educational space younger students from the position of the personal approach as an effective mechanism to improve the effectiveness of their educational interaction with the educational environment in a variation of organizational forms of learning.

Key words: educational space schoolchildren, pedagogical modeling, organizational forms of training .

УДК 373.31:050

Л. М. Черняченко

СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВИЙ АНАЛІЗ БУКВАРІВ (НА ПРИКЛАДІ ПІДРУЧНИКІВ, ДІЮЧИХ У ШКОЛАХ ЖИТОМИРЩИНИ)

Автор статті пропонує структурно-змістовий аналіз сучасних букварів, беручи до уваги загальні тенденції українського підручникотворення, а також вимоги до мовного навчання першокласників.

Ключові слова: український буквар, шкільний підручник, уніфіковані критерії, структурно-змістовий аналіз.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку цивілізації, поглиблення інтеграційних процесів суттєво змінюють уявлення про цілі і цінності освіти. У процесі модернізації загальної середньої освіти якість початкового навчання пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу, який передбачає методологічну перебудову навчального процесу на принципах гуманізації і демократизації й спрямований на особистісний розвиток школярів.

Процеси реформування системи шкільної освіти торкаються змісту, методів, форм і засобів навчання. Із цим тісно пов'язана проблема підручника для початкової школи. Своєчасність науково-методичного аналізу українських букварів початку ХХІ століття зумовлена тенденціями національного підручникотворення. Аналіз педагогічної спадщини допомагає виявити тенденції української букваристики, які є рушійною силою її розвитку, збагачують історію методики навчання грамоти, сприяють розробці структури й змісту сучасного букваря та впливають на практику підручникотворення у галузі початкової освіти України. Отже, джерелом науково-методичного аналізу є, перш за все, навчальні книги з опанування грамоти шкіл України